

CUPRINS

O SIMPLĂ PUNERE ÎN TEMĂ.....	9
1. TRIANON 90: RECONCILIAREA MEMORIILOR?	22
2. „SFÂRȘITUL UNEI MARI ÎMPĂRĂȚII”	38
3. „INDEPENDENȚA CONSTITUȚIONALĂ A TRANSILVANIEI?”	56
4. „CEI DOI DOMNI WILSON”	74
5. DRUMUL SPRE ALBA IULIA.....	88
6. CALVARUL PĂCII.....	102
7. CELE DOUĂ ROMÂNII	120
8. PROBLEMA TRANSILVANĂ	140
9. CELE DOUĂ COROANE	155
10. TRIANON 100: RESTAURAREA MEMORIEI.....	169
BIBLIOGRAFIE CITATĂ ABREVIAT.....	187

O SIMPLĂ PUNERE ÎN TEMĂ

Secolul a reprezentat adesea în istoria omenirii, pe lângă un reper de marcare a scurgerii timpului, un instrument de stabilire a cronologiei faptelor și consemnare a evenimentelor și o veritabilă unitate de apreciere a progresului socio-economic și cultural general și al fiecărei comunități în parte. O atare delimitare, în perspectiva a trei generații succesive, a fost considerată utilă, mai ales în evaluarea istoriei generale, „măsura de timp cea mai naturală a fenomenelor istorice” (O. Lorenz), dar tot atât de semnificativă și în cea a statului și dreptului, strâns legate de evoluția intrinsecă a societății și a valorilor sale și, nu în ultimul rând, întrucât permitea detașarea necesară pentru judecarea cât mai obiectivă a istoriei.

Abordarea seculară apare și mai potrivită conceptual și nimerită conjunctural acum, când renumiți specialiști apreciază că abia cu acest nou deceniu (2020-2030) ar începe cu adevărat secolul XXI (Ian Kershaw), s-ar inaugura o epocă în mod real diferită de cea anterioară, iar sfârșitul Primului Război Mondial, devenit astfel reperul începuturilor, cu hotărârile și tratatele Conferinței de Pace de la Paris (1919-1920), au inițiat în mod evident o nouă perioadă în dezvoltarea modernă a Europei și a întregii lumi.

Secolul *statului național* și al *dreptului internațional public* ca drept al păcii și al cooperării interstatale, concepte și realități definite atunci și afirmate din plin până astăzi, se înscrie în această logică temporală și permite, dacă nu impune analize și concluzii menite să releve trecutul, să surprindă dimensiunile prezentului și să exprime provocările viitorului. Și aceasta cu atât mai mult cu cât nu e vorba numai de un moment de aniversare semnificativă, ci mai ales de unul de cumpănă în existența și manifestarea acestor două realități sociale și civilizațional-culturale fundamentale și decisive pentru viitorul lor.

Contextualizată la situația României, problematica dobândește semnificații excepționale; momentul istorico-juridic 1918-1923 (între actele de unire și adoptarea Constituției României Mari) a fost prin excelență unul fondator, iar „sistemul Versailles” a reprezentat nu numai un impuls major în evoluția dreptului internațional public și organizarea

Europei, ci și consfințirea juridico-strategică internațională bine-venită a marelui și perpetuului proiect național al României Mari.

România modernă și contemporană constituie o operă a dreptului și a tratatelor de pace. România Mare, în ipostaza sa de maximă cuprindere a națiunii române în cadrul aceluiași stat, a fost și va rămâne, înainte de toate, o operă a dreptului, un rezultat al exercitării dreptului la autodeterminare de către românii din provinciile reunite prin actele din 1918: de la 27 martie/9 aprilie de la Chișinău, 15/28 noiembrie de la Cernăuți și 18 noiembrie/1 decembrie de la Alba Iulia, o recunoaștere internațională și o consfințire a fruntariilor prin aplicarea principiului naționalităților de către cele cinci tratate de pace din 1919-1920 (cu Germania de la Versailles din 28 iunie 1919, cu Austria de la Saint Germain din 10 septembrie 1919, cu Bulgaria de la Neuilly-sur-Seine din 17 noiembrie 1919, cu Ungaria de la Trianon din 4 iunie 1920 și cu Turcia de la Sèvres din 10 august 1920); în fine, o arhitectură instituțională de stat național unitar consacrată prin legea fundamentală din 29 martie 1923 al cărei teritoriu e inalienabil și în care „toate puterile statului emană de la națiune...” (art. 5). Așadar, între aceste repere juridico-temporale – 27 martie 1918 și 29 martie 1923 –, timp de cinci ani s-au cristalizat astfel bazele juridice definitorii ale statului național unitar român, proiectul național absolut împlinit la scara istoriei acum 100 de ani și rămas ca reper ideal peste timpuri.

După actele politico-juridice de autodeterminare din 1918 și în completarea semnificațiilor sale, momentul istoric 1919-1920, cel al tratatelor încheiate și hotărârilor adoptate în cadrul Conferinței de Pace de la Paris, rămâne la fel de important și astfel *Centenarul Juridic internațional* face parte inseparabilă, prin semnificațiile sale, din *Centenarul Național*, cel al înfăptuirii *României Mari*, și se cuvine perceput și tratat ca atare. Și aceasta întrucât *România Mare a fost* în concret și *va rămâne* pentru totdeauna ca ideal și supremă aspirație națională un rezultat în primul rând al principiului naționalităților, recunoscut internațional și înfăptuit plenar, rod al exercitării dreptului la autodeterminare de către românii din provinciile reunite, în condițiile unei păci care prevedea „o Europă de drept” și într-o perioadă dintre puținele cunoscute de istorie de adevărată libertate a popoarelor. Ea *a constituit expresia* deplină a

reîntregirii aceleiași națiuni într-un singur stat, național unitar, cu frontiere etnice, naturale, într-un context regional de prăbușire a unei ordini imperiale asupritoare și de înlocuire a ei cu o alta democratică, a suveranității naționale. A fost *un exemplu* remarcabil și crucial al modului în care o atare formulă de constituire statală și existență națională poate concentra și permite energiilor creatoare ale unui popor să se afirme și să genereze rezultate fără de egal. Deși *avea să dureze* în parametrii săi teritoriali, desăvârșiți la 1 decembrie 1918 și consfințiți prin Tratatul de Pace din 1919-1920, numai două decenii, *la fel ca sistemul Versailles*, care i-a conferit recunoașterea și i-a consacrat juridic garanțiile internaționale, și avea să marcheze definitiv istoria românilor, înfăptuirile sale în toate domeniile, deopotrivă cantitativ și calitativ, au reprezentat *vârful* de manifestare a spiritului *creator românesc*, modelul absolut de devenire a țării și al măsurii capacităților ei, precum și a contribuțiilor proprii la civilizația și cultura universale.

De aceea, *consolidarea reușitei naționale* și *apărarea* consecințelor *tratatelor de pace* din 1919-1920 au fost asumate și promovate de generația interbelică, în frunte cu cea de juriști, drept un imperativ al epocii și o datorie supremă a istoriei, marcându-i astfel major activitatea și opera creatoare. Fără excepții, *sporul românesc* de creație a înregistrat atunci o culme și a fost marcat inconfundabil de specificul și împlinirea idealului național. Chiar dacă din perspectiva timpului istoric și sub loviturile vitregiilor vremurilor marile înfăptuiri de acum un veac au rezistat numai în parte – în plan teritorial reajustările impuse în perioada 1940-1947 fiind considerabile –, România de azi nu putea arăta așa cum este fără *Rezoluția de la Alba Iulia* din 1 decembrie 1918 și completarea ei internațională de la *Trianon* și va rămâne astfel pentru totdeauna una a tratatului încheiat la 4 iunie 1920. Cele două secvențe istorico-temporale – 1 decembrie 1918 și 4 iunie 1920 – constituie două componente ale aceluiași act, două împliniri centenare și două fațete inseparabile ale aceluiași adevăr: *România nu poate fi întreagă și nu poate exista fără Ardeal* și se cuvine a fi prețuite și tratate ca atare.

Astfel, marcarea *Centenarului Juridic Internațional* devine o datorie morală națională pentru toți, ca un moment definitoriu al *Marelui Centenar Național*, inaugurat la 1 decembrie 1918 și care va fi desăvârșit, în plan intern, odată cu adoptarea Constituției României Mari din 29

martie 1923. Se dovedește în acest mod că statul român, unul național unitar, a fost, este și rămâne, înainte de toate, o împlinire a dezvoltării națiunii române și remarcabil fruct al dreptului.

În planul dezvoltării dreptului internațional public, afirmarea acestuia ca un drept al păcii și cooperării interstatale, nașterea de noi principii și instituționalizarea relațiilor internaționale reprezintă marca inconfundabilă a momentului Centenar.

Ideea păcii prin drept, departe de a fi eșuat, a găsit în Tratatul de Pace din 1919-1920 și în Societatea Națiunilor un moment semnificativ și un actor important în istoria și dezvoltarea sa. Momentul juridico-diplomatic de acum un secol s-a înscris în dinamica unei mișcări de fond care a transcens cele două războaie mondiale, începută prin conferințele de pace din 1899 și 1907, întreruptă de marele război, dar amplificată prin hotărârile care îi puneau capăt și stabileau bazele noii ordini europene și mondiale. Trinomul instituțional al organizării păcii rezultat imediat după „Marele Război” – Societatea Națiunilor, Curtea Permanentă de Justiție Internațională, Academia de Drept Internațional de la Haga –, prin obiectivele asumate și activitatea desfășurată, a reprezentat o încercare și a rămas ca o experiență extraordinară, cu un rol precursor și cu influențe majore asupra structurării ulterioare a vieții internaționale. Asemenea tradiții aveau să continue și să se consolideze prin Pactul Briand-Kellogg (1928) și să se desăvârșească prin Carta ONU (1945) și construcția europeană, arhitectura contemporană a păcii și cooperării.

La 75 de ani de la crearea sa și de activitate susținută, ONU și sistemul său instituțional au contribuit major la asigurarea dreptului la pace și întărirea dreptului păcii. Chiar dacă nu au reușit împiedicarea izbucnirii a diverse conflicte, acestea au rămas localizate și s-a evitat o nouă conflagrație mondială. În plus și deosebit de semnificativ în plan regional, fapt care privește în mod esențial și moștenirea tratatelor de pace din 1919-1920, s-a reușit în cele din urmă edificarea unei păci structurale prin dezvoltarea Uniunii Europene. Desigur, „momentul centenarizat” a implicat particularismele sale, unele ținând de conjunctura concretă a primei conflagrații mondiale. Dorindu-se și constituind o ruptură cu ordinea veche, de sorginte și practică europeană, „wilsonismul” propovăduia un sistem de echilibru și o diplomatie secretă, propunea inițial proiectul unei

„păci fără victorie”, fără anexiuni și fără indemnizări fondată pe dorința popoarelor și nu pe imperialismul guvernelor, după „modelul” lui Lenin sau mai degrabă ca o reacție la gestul acestuia de a se adresa direct popoarelor. De altfel, cele „14 Puncte” formalizate în Mesajul adresat Congresului la 8 ianuarie 1918 constituiau un contramanifest la Declarația și decretul regimului bolșevic privind dreptul la autodeterminare al popoarelor, inaugurându-se astfel rivalitatea între mesianismul american și cel ruso-sovietic. Cel puțin trei mari elemente concrete rezultate din demersul american – crearea Societății Națiunilor, dezmembrarea Imperiului Austro-Ungar și sistemul de mandate – rămân repere inconfundabile. După cum, în continuitatea generală a momentului 1919-1920 cu cel din 1945-1947, F. Roosevelt a participat la definitivarea organizării mondiale în cadrul aceluiași „sindrom Wilson” caracterizat printr-un amestec de moralism și spirit misionar, idealism și juridism. Negat apoi în timpul Războiului Rece în favoarea pragmatismului și realismului, el pare a reveni în ultima perioadă, metamorfozat în postglobalizare.

Conferința și Tratatul de Pace de la Paris (1919-1920) care au consfințit încheierea Primului Război Mondial, întemeiate pe principiul naționalităților și corolarul său, libera determinare a popoarelor, au pus bazele unei noi Europe, cea a națiunilor, și au făcut din statul național unitar și suveran principalul subiect al vieții internaționale. Deși imperfectă, noua pace cu pretenții de a fi perpetuă s-a instituționalizat prin *Societatea Națiunilor* și *Pactul* său, cu rolul de garanții absolute, iar experiențele astfel generate aveau să fie preluate și definitive prin Carta de la San Francisco (1944) și crearea *Organizației Națiunilor Unite* (1945), iar Tratatul de Pace din 1947 au valorificat și reformulat moștenirea „sistemului Versailles”, dar au și reconfigurat harta europeană și a întregii lumi, stabilind datele guvernantei internaționale postbelice.

Fondat ca un drept de coordonare, interstatal, al păcii și colaborării, definit prin principii fundamentale consacrate definitiv prin Carta ONU, *dreptul internațional contemporan* intră în ultimele decenii într-o nouă fază, cu o panoplie îmbogățită de factori determinanți și subiecte participante și manifestă o vădită dimensiune transnațională. Născută acum 100 de ani, *România Mare* a devenit și a rămas până astăzi, sub

impactul și impulsul evenimentelor și conjuncturilor, o *Românie a tratatelor de la Saint-Germain și Trianon*, cu o prezență internațională marcată de tradițiile interbelice și de imperativul apărării ordinii juridice internaționale create prin aceste tratate. Atât transformările, evoluțiile și sedimentările intervenite în secolul scurs de la momentul fondator 1919-1920, cât și noile tendințe de organizare a păcii (universale) și de configurare a dreptului (transnațional) din prezent fac urgentă reactualizarea reflecției privind prezența și misiunea României în contextul internațional astfel modificat.

Cu atari „moșteniri”, Conferința și Tratatul de Pace de la Paris din 1919-1920 se înscriu în istoria românească și europeană ca un moment politico-statal important și un capitol semnificativ în dezvoltarea dreptului internațional.

Alți doi piloni ai așezământului secular, națiunea etnică și statul național, sunt puși astăzi la încercare prin ofensiva concepțiilor și practicilor de genul națiunii civice, culturale ori regionalismului și globalismului, inclusiv administrative. Confuzia de planuri, ruperea interesată de tradiții spre a configura un prezent fără sensuri istorice și un viitor confuz, lipsit de repere și aspirații solidare au ajuns la ordinea zilei. În acest context și din perspectiva celor evocate anterior, se ridică alte provocări. Și-au desăvârșit asemenea concepte și paradigme moderne misiunea spre a se retrage definitiv în istorie? Ce punem în loc, cu orice preț și pentru cât timp având în vedere noua dinamică a vremurilor?

Numai că demondializarea accelerată de replierea națională din ultimii ani, însoțite de criza unional-europeană tot mai evidentă în ultima perioadă, și manifestările imperativului solidarității ne arată că s-a atins și vârful unor atari evoluții, îndreptându-ne spre „efectul de platou”, și se impune a ne opri puțin spre a reflecta mai mult și mai adânc asupra a ceea ce se întâmplă cu adevărat și spre ce trebuie să ne îndreptăm.

Potrivit Constituției din 1991, în vigoare, România nu mai este structural un „stat național unitar”, ci doar numai unul care se caracterizează prin a fi național (având în vedere marea majoritate a compoziției naționale a populației) ori unitar (ca organizare politico-administrativă, pe verticală) care, integrat în UE, se comportă dezorientat și fără sensuri definitorii, bine stabilite și consecvent urmate.

Moștenirile și semnificațiile necesare. „*Sistemul Versailles*” reprezintă, prin semnificațiile exprimate și urmele lăsate în istoria secolului care i-a urmat, și dezvoltarea dreptului internațional, cu mult mai mult decât cele cinci tratate care puneau capăt Primului Război Mondial. El a imprimat, mai ales din perspectiva celor „14 Puncte” wilsoniene care i-au servit drept reper, jaloanele unei noi ordini europene și internaționale plănuite prin drept, a impus principiul naționalităților și dreptul popoarelor de a dispune de ele însele, generând o nouă etapă în dezvoltarea dreptului internațional, și a instituționalizat relațiile internaționale prin crearea Societății Națiunilor și a Biroului (Organizației) Internațional al Muncii. De aceea, hotărârilor și tratatelor Conferinței de Pace de la Paris din 1919-1920 nu trebuie să li se impute și să li se reproșeze consecințe negative și nici să li se aroge merite necuvenite, dincolo de ceea ce nu au fost decât rezultatele unor evoluții obiective, implacabile, a căror manifestare a fost ocazionată de conflagrația mondială și numai înregistrate internațional și consfințite juridic de Conferința de Pace.

„Distrugerea Imperiului Austro-Ungar, pentru a nu lua decât un exemplu – remarca în acest sens un autor de azi –, a fost sancționată prin tratate, dar ea le-a precedat.” Se poate spune același lucru despre dispariția Imperiului Rus și, într-o anumită măsură, de Imperiul Otoman”¹. Și, cum sublinia Nicolae Iorga, „războiul început de state pentru scopuri politice se prefăcuse într-unul de națiuni”, iar „consultând pentru prima oară pe oamenii de știință, cum a fost cazul pentru hotarele românești (...) prin Tratatul de Pace din 1919-1920, de la St. Germain pentru Austria, la Trianon pentru Ungaria, ni se stabileau, dar nu pe baza tratatului încheiat în 1914 de Brătianu, ci pe socotința unor experți...”

Prin deciziile sale, adoptate de reprezentanții Marilor Puteri învingătoare alături de învinși, statele mici, chiar cobeligerante, precum România, neavând niciun cuvânt de spus, inclusiv clauzele teritoriale, Summitul a „redecupat” harta Europei conform principiului naționalităților și, potrivit autodeterminării popoarelor eliberate prin prăbușirea imperiilor, a încercat să organizeze pacea prin drept, securitatea colectivă pe calea mecanismelor Societății Națiunilor și pacea socială prin recunoașterea drepturilor și justiției sociale ca valoare majoră. Ceea ce nu

¹ J.J. Becker, *Le traité de Versailles*, 2e édition corrigée, PUF, Paris, 2019, p. 123.

au putut face însă reuniunea politico-diplomatică și documentele sale, poate în pofida eforturilor depuse și ideii wilsoniene a unei păci „fără învinși” și perpetue, a fost să șteargă resentimentele și prejudecățile generate în acest context și întreținute peste ani. Nu s-a reușit astfel să se înlăture convingerea învingătorilor de responsabilitate absolută, directă și nenuanțată a celor învinși în declanșarea și amploarea dramei celor patru ani de război și necesitatea morală de a stabili vinovații și de a constata răspunderea, precum și de a aplica sancțiuni culpabililor și, mai ales, nu s-a ajuns nici astăzi să se accepte ci, dimpotrivă, revizionismul interbelic a fost înlocuit cu neorevizionismul postmodern, că răspunderile angajate, condamnarea morală, ajustările teritoriale pe temeuri etnice și voințe liber exprimate ar fi fost profund injuste și inacceptabile.

Nu e mai puțin dificil să se înțeleagă și să se conștientizeze că era greu, dacă nu imposibil a se face cu totul altfel la conclavul păcii și că opera realizată nu putea satisface toate pretențiile și mulțumi pe toți și, în deplină măsură, era și a rămas expresia unui compromis și fructul unei medieri.

Cea mai mare slăbiciune a „sistemului Versailles” a constatat în aceea că hotărârile sale nu au putut fi aplicate de cei îndrituiți așa cum au fost concepute în litera și spiritul tratatelor de pace care le-au reflectat oficial, împlinirea lor rămânând astfel pe seama deznodământului celei de-a doua conflagrații mondiale. Dintr-o asemenea perspectivă, frecventa acuzație adusă că ar fi reprezentat anticamera războiului care i-a urmat peste două decenii capătă un anume înțeles, dar departe de marea și reaua reputație care i-a fost cultivată intenționat.

Adevărurile definitive. Marile cuceriri și veritabilele moșteniri ale momentului juridico-istoric de acum 100 de ani transmise până azi sunt datorate, înainte de toate, popoarelor înseși animate de spiritul național cultivat de-a lungul veacului al XIX-lea și irumpt efectiv cu ocazia bulversărilor generate de Primul Război Mondial și împrejurărilor astfel oferite spre afirmare a libertății și emancipării individuale și colective.

Este de domeniul evidenței că marile transformări și reconfigurări ale statelor au fost, în primul rând, opera popoarelor trezite la viață națională și încurajate de slăbiciunile și prăbușirea marilor imperii sub impulsul opțiunii decisive în favoarea principiului naționalităților. Prin actele de

autodeterminare din 1918 s-a prefigurat o situație de fapt a ordinii în Europa Centrală, dorită de populația majoritară și acceptată de minorități astfel generată, care nu a putut decât să fie definită în contururile sale teritoriale și acceptată juridico-internațional prin Tratatul de Pace de la Paris.

Dintr-o perspectivă mai generală, este de observat că hotărârile de autodeterminare și înlăptuire concrete din 1918 ale popoarelor europene au depășit cu mult intențiile declarațiilor programatice, mergând semnificativ mai departe în afirmarea conținutului efectiv și a semnificațiilor generale ale noilor principii pe atunci ale organizării europene și a lumii și, totodată, repere ale evoluției dreptului internațional public. Așa, de pildă, contrar unei idei general răspândite și larg acceptate, însuși termenul de *autodeterminare națională* nu a figurat niciodată în discursul manifest al lui W. Wilson; în celebrul document definitoriu din 8 ianuarie 1918, la punctul X se prevedea că popoarelor din Austro-Ungaria trebuia să li se ofere „o largă ocazie de dezvoltare autonomă” și nimic mai mult, fără a tranșa radical, complet și definitiv problema menținerii sau disoluției monarhiei habsburgilor. Or, prin deciziile lor de a-și hotărî singure soarta prin separare totală și constituire de noi state ori de reîntregire a statului național preexistent (cazul românilor transilvăneni), aceste popoare au exprimat deschis și manifest dreptul la autodeterminare și au dezvoltat practica implicațiilor sale în viața internațională. Ca document politico-juridic și act de voință istorică, Rezoluția de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918 reprezintă un exemplu de reflectare a elocvenței acestei constatări. Experimentele astfel generate au îmbogățit cultura politico-juridică și diplomatică internațională și au stimulat avântul noului spirit al relațiilor europene și internaționale.

Dilemele percepției, abordării și răspunsurilor cuvenite. Aniversarea a 100 de ani de la Conferința de Pace și Tratatul Internațional de la Paris din 1919-1920 este marcată de o (relativă) indiferență din partea multora dintre părțile implicate, iar când totuși tematica aferentă este abordată, tenta generală este una critică, de imputare a neajunsurilor și ignorare a progreselor aduse de momentul istoric respectiv. În Franța, biruitoare și principală beneficiară a deznodământului Primului Război Mondial, Tratatul de la Versailles din 28 iunie 1919, criticat dintotdeauna

de învinși ca o injustiție și etichetat drept un „diktat”, este dacă nu aproape uitat, evocat mai ales din perspectivă politico-diplomatică și sub aspectul nereușitelor, considerat incapabil de a asigura ordinea europeană și pacea interbelică, favorizând manifestarea nazismului și fascismului, izbucnirea unei noi conflagrații mondiale, cu consecințele sale asupra lumii în ultimii 75 de ani. O situație aparte cunoaște și Tratatul de la Trianon din 4 iunie 1920, celălalt tratat, din cele cinci, alături de cel de la Versailles, ale cărui clauze teritoriale au rezistat timpului și vicisitudinilor istoriei, în privința căruia persistă, se amplifică și metamorfozează contestațiile unilaterale din partea Ungariei și peste care se așterne tot mai adânc tăcerea, prin absența oricărei reacții/replici din partea beneficiarilor săi istorici, în frunte cu România. Dacă oficialii o pot face invocând rațiuni de stat ori motive de oportunitate politică, mai mult sau mai puțin conjuncturale, abținerea reflecției și poziționării din partea lumii ideilor, a specialiștilor și cu precădere a celor cuvenite apare condamnabilă. Explicațiile pot fi multe, ținând inclusiv de neglijarea în ultimele decenii a cercetărilor în domeniu, dar nimic nu o justifică având în vedere importanța subiectului și nevoia dialogului permanent, în afara căruia nu e posibilă nicio „reconciliere a memoriilor”. Abdicarea de la datoria răspunsului necesar, indiferent de motivele ce se pot invoca, este deopotrivă inadmisibilă și inacceptabilă, la fel și insuficiența sau inadecvarea lui.

În același timp, problematica este în mare parte juridică și presupune ca atare angajarea unui efort de cercetare, concluzii și dialog de această natură. Și aceasta cu atât mai mult cu cât „ansamblul Versailles”, ultimul mare tratat multilateral de pace, a reglementat nu numai problema păcii după prima conflagrație mondială, dar a constituit și vârful unor evoluții și a inaugurat o nouă etapă în dezvoltarea dreptului internațional public, perioada sa modernă, a afirmat și a impus principii și concepte noi, a marcat instituționalizarea relațiilor internaționale și a deschis calea cristalizării dreptului internațional contemporan, inițiat prin ONU și Carta sa (1945). Evaluarea unui secol de dezvoltare a dreptului internațional ca drept al păcii și cooperării interstatale și perspectivele trecerii spre o nouă fază a normativității internaționale, una transnațională, valorificând elementele de continuitate și consubstanțialitate, oferă noi resurse de depășire a clivajului politico-istoric și consolidare a bazelor comune de reflecție și acțiune.

Inadmisibila „replică a tăcerii” și nevoia răspunsului responsabil. Cel puțin în privința neorevizionismului ungar promovat începând din ultimul deceniu față de consecințele Tratatului de la Trianon și în special față de cele de natură juridică, „replica tăcerii” este, deopotrivă, din perspectiva consecințelor de o asemenea natură posibile și a solidității contraargumentelor existente inadmisibilă și inacceptabilă. A adopta o atitudine pasivă poate semnifica și produce în drept implicații de nepermis în istorie: în materie civilă, tăcerea înseamnă acceptarea, iar în cea a procedurii penale, beneficiul dreptului la tăcere presupune evitarea autoincriminării! Ne aflăm noi, referitor la Tratatul de la Trianon, într-o asemenea situație? Nicidecum, ci dimpotrivă! A accepta teza contrară ar însemna să negăm o multitudine de adevăruri istorice, să nesocotim imperative repere juridice și să repudiem un veac de dezvoltare a civilizației juridico-diplomatice europene.

Chiar dacă am trece cu vederea că ecuația revizionism/antirevizionism ar reprezenta un „sindrom al trecutului” ce nu-și mai are în mod natural rostul și am transfera astfel dezbaterea ecourilor ei pe seama „reconcilierii memoriilor” și în competența istoricilor, nu putem ignora faptul că noul revizionism (*neorevizionismul*) își promovează obiectivele mai ales prin instrumentele și conceptele dreptului. El își găsește, transferă și maschează expresiile definitorii în prevederile constituționale și dispoziții legislative, practici politico-juridice adecvate cadrului teoretic – național și internațional – actual, ceea ce implică răspunsuri și replici de aceeași natură, amploare și actualitate, așadar, în același registru.

O atare atitudine activă, responsabilă, având ca misiune prioritară înțelegerea așa cum se cuvine a unor evoluții și manifestări care nu ne pot lăsa indiferenți, măcar în numele memoriei exacte, corecte a istoriei și formularea tuturor răspunsurilor cuvenite, indiferent de natura lor, presupune și obligă la cercetări și evaluări științifice corespunzătoare a problematicii respective. Această datorie majoră revine mai întâi instanțelor științifice naționale care și-au asumat continuarea tradițiilor cultural-științifice și dezvoltarea lor permanentă în consonanță cu mersul istoriei. Și cum spre a oferi răspunsurile așteptate la momentul prezentului avem nevoie de cunoașterea cât mai deplină, valorificarea cuprinzătoare a ceea ce a fost și de unde s-a pornit spre a putea surprinde implicațiile